

УДК 327.3

ФАКТОРИ АКТИВІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ ВЗАЄМОДІЙ В МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ

Ковбень М. М.

Аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Коппель О. А.

Анотація. *Аналізуються причини та фактори формування постбіполярних регіональних міжнародних систем. В статті досліджуються проблеми трансформації суб'єктності в міжнародній системі та пов'язані з ними феномени. Визначено основні причини розвитку регіональних міжнародних систем як автономних макрополітичних утворень. Досліджено взаємозв'язок глобальних та регіональних тенденцій розвитку міжнародних відносин, вплив різних міжнародних процесів та економічних детермінант на структурування взаємодій держав на регіональному рівні.*

Ключові слова: *регіональна міжнародна система, тенденції розвитку, регіоналізм, універсалізація.*

Постановка проблеми. Сучасна структура міжнародної системи динамічно змінюється, однак загальною є тенденція, відповідно до якої після розпаду біполярної системи все активнішими стають взаємодії на регіональному рівні. Одним із важливих питань в цьому контексті є визначення факторів, що підштовхнули регіональні простори до посилення саме регіональних контактів. Крах біполярності ініціював цілий ряд міжнародних процесів, що тією чи іншою мірою вплинули на процеси регіоналізації міжнародно-політичних просторів та формування якісно нових структур взаємодії держав на регіональному рівні. Ці процеси та окремі фактори впливу, що в результаті спричинили активізацію мезорівня міжнародної системи, є предметом статті, а визначення їх ролі та алгоритму впливу на розвиток регіональних міжнародних систем ми можемо визначити ключовою проблемою статті.

Мета статті – дослідити основні фактори впливу на посилення ролі регіональних просторів в міжнародних відносинах, встановити взаємозв'язок між цими факторами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню таких феноменів, як регіоналізм та регіональна інтеграція було присвячено багато робіт. Сплеск активності досліджень в цьому напрямку всередині 1990-их років створив непогану теоретичну базу, яка втім вже частково застаріла і потребує перегляду та переоцінки. До таких робіт варто віднести перш за все твори Б. Хеттне [1]. Друга група досліджень регіонального рівня міжнародної системи пов'язана із вивченням окремих регіонів, міжнародних організацій, тощо. В цьому плані варто перш за все відзначити колективну роботу «Від відкритого регіоналізму до посибіберального регіоналізму. Криза та зміни в Латинській Америці та Карибських островах» щодо процесів регіоналізму та регіональної інтеграції в Південній Америці [2], роботу Кішора Даша щодо інтеграційних процесів в Південній Азії [3], тощо. Третя група досліджень – це дослідження загальних тенденцій розвитку міжнародних систем. Для цих досліджень регіональні системи є лише частиною предмету вивчення, однак саме в них фіксуються важливі загальні тенденції розвитку регіональних міжнародних просторів. З-поміж таких праць ми спиралися на роботу Богатурова [4], на колективну

монографію Інституту міжнародних відносин Київський Національний університет ім. Т. Шевченка імені Тараса Шевченка [5] та на деякі інші роботи.

Основні результати дослідження. Більшість досліджень регіональних систем присвячені вивченню політичних чи економічних ефектів від регіоналізації. Окремі причини самого феномену активізації взаємодії акторів міжнародних відносин на мезорівні глобальної системи згадуються далеко не в усіх дослідженнях. А комплексного вивчення причин вказаного процесу практично не проводилося. Якщо ж зважити, що вивчення причинності цих процесів може дати багатообіцяючі результати для прогностичної функції міжнародно-політичної науки, то зрозумілим стає наш інтерес саме до цього аспекту дослідження регіональних систем. Нами було проведено дослідження ролі окремих факторів для структурування та самоорганізації регіональних міжнародних систем, а також визначено взаємозв'язок між основними факторами впливу на вказаний процес, їх взаємозалежність, а також пояснено прагнення регіональних просторів до обмеження поза регіональних впливів з боку інших центрів сили.

В статті основною ціллю є вивчення системного характеру впливу різних міжнародних процесів на активізацію структурування регіональних міжнародних систем, а також визначення питомої ваги окремих факторів впливу через проведення структурно-функціонального аналізу самоорганізації окремих систем.

Іманентною характеристикою розвитку міжнародних систем є закономірність процесу самоорганізації системи та її складових після відчутних пертурбацій, якими в випадку сьогоденної глобальної міжнародної системи стали розпад СРСР та закінчення біполярного протистояння блоків як головної детермінанти структурного оформлення попередньої глобальної міжнародної системи. Логічним наслідком таких процесів на мезорівні глобальної системи стали процеси самоорганізації регіональних просторів, що відбуваються і зараз. Такі процеси на нашу думку мають множину спільних тенденцій розвитку, висвітленню та визначенню яких і присвячена ця стаття.

Для досягнення вказаної вище мети оптимальним є використання індуктивної методики, що дозволяє на основі виділення вже існуючих міжнародних процесів на регіональному рівні виділяти тенденції розвитку регіональних міжнародних систем, при чому як ті тенденції, що проявилися за попередні роки, так і потенційно важливі. Увага до регіональних міжнародних систем з боку наукової спільноти останнім часом актуалізується, і головною причиною цього ми можемо назвати зростання ваги та ролі цих систем в функціонуванні глобальної міжнародної системи, що відображає тяжіння останньої до плюралізації та мультиполярності.

Головною детермінантою, що обумовила такі процеси, став колапс біполярної міжнародної системи. Якщо в умовах біполярності більшість регіональних просторів, спільним атрибутом яких була культурна, цивілізаційна, історична чи інша спільність, були поділені на сфери впливу двох блоків і таким чином на ці регіональні простори переносилося ідеологічне протистояння, реальним вираженням якого була економічна та політична підтримка з боку наддержав різних сторін в регіональних суперечках, то в постбіполярній міжнародній системі в міру зникнення вище вказаного фактору активізувалися тенденції до самоорганізації систем як фундаментальні тенденції розвитку систем як феномену. Цей процес в міжнароднополітичному вимірі проявлявся у отриманні регіональними просторами і регіональними державами більш широких повноважень, більшої відповідальності та більших можливостей щодо міжнародного співробітництва, для якого в попередні роки існували ідеологічні та структурні перешкоди.

Такі макрополітичні процеси мали своїм побічним ефектом трансформацію структури загроз національній безпеці окремих держав та цілих регіональних просторів зага-

лом. Тому вказані нами процеси перерозподілу сфер впливу викликали певний вакуум сили на периферії. Однак заповнений він був не тільки регіональними державами, але й недержавними формуваннями різної природи, як-то наркокартелі та сепаратистські угруповання, що спричинило диверсифікацію загроз безпеці на регіональному рівні. Це стало свого роду побічним ефектом процесів політичної глобалізації та феномену розмивання державного суверенітету, транснаціоналізації взаємодій та плюралізації суб'єктного складу міжнародних відносин. Практичним проявом цього стало виникнення та актуалізація діяльності організованих екстремістських, часто терористичних груп, сепаратистських об'єднань, організованої злочинності, наркокартелів, тощо. В роки «холодної війни» такі процеси не були інтенсивними в міру концентрації всіх ресурсів на протистоянні держав, що і обумовлювало етатистський характер політики безпеки держав. В постбіполярний час розширення концепту безпеки та включення до нього нових сфер, що загалом відповідає реальному взаємопроникненню та взаємозалежності цих сфер життєдіяльності, проявилось також і на розширенні спектру ризиків та загроз, відповідь на які вимагає регіонального рівня міжнародного співробітництва та консолідації зусиль, тобто даний процес став функціональною детермінантою процесів регіоналізму в останні два десятиліття.

Іншою причиною зростання інтенсивності регіонального рівня міжнародних взаємодій можемо назвати економічне зростання великих держав, що претендують на роль полюсів сили в майбутньому світі і задля\в міру забезпечення своїх претензій проводять цілеспрямовану регіоналізацію менших країн міжнародних регіонів. Прикладом таких процесів перш за все є Південна Азія та Південна Америка, в яких Індія та Бразилія активізують економічне співробітництво з регіональними державами як з огляду на його взаємовигідність, так і в цілях прив'язування цих держав до себе в економічному та політичному плані.

Якщо розглядати процес формування нових регіональних міжнародних систем на основі підходу Х. Люсгаарда (стадії окреслення меж регіональної системи, створення в системі механізмів міжнародного співробітництва, стадія формалізації цих механізмів в інститутах та стадія еволюції цих інститутів, що супроводжується виникненням самоідентифікації регіональної системи як зсередини, так і ззовні), то різні міжнародні системи знаходяться на різних стадіях свого становлення [6]. Так, значне тяжіння південноазійської та меншою мірою південноамериканської регіональних систем до гегемоністичного типу структури дозволяє віднести їх до лідерських форм просторових організацій (відповідно до класифікації Богатурова), що говорить про завершеність процесів оформлення меж цих систем та початок інституціоналізації механізмів регіонального співробітництва [4]. При чому діяльність УНАСУР чи СААРК значною мірою можна розглядати також в контексті не лише функціональної, але й атрибутивної ролі діяльності регіональних міжнародних інститутів, на основі чого ми можемо апелювати і до зовнішньої ідентифікації цих регіонів за рахунок ототожнення регіонального простору з межами певної міжнародної організації. Однак, такий фактор на нашу думку щодо даних двох регіональних систем є наразі другорядним, а жорстко ієрархізований по вертикальній осі регіональний простір є стримуючим фактором для переходу цих, вже сформованих регіональних систем на четверту умовну стадію розвитку. При чому ближчим до цієї стадії є регіон Південної Америки, оскільки в ньому передумовою для спільної ідентифікації є культурна спорідненість країн.

Натомість в регіоні Південно-Східної Азії, що також характеризується активними процесами самоорганізації регіональної системи, організація міжнародних взаємодій є більш

плюралістичною, і відповідно до згадуваної класифікації Богатурова може бути названа «просторовим принципом організації». З іншого боку, проявом цієї плюралістичності є і більша замученість держав до діяльності АСЕАН в порівнянні з попередніми регіонами, вищий рівень інтеграції в рамках цього інституту, що і знаходить прояв у вищому ступені самоідентифікації держав регіону власної регіональної міжнародної системи.

Однак найвищим ступінь консолідованості регіональної системи є в Європі, де самоідентифікація та організаційне оформлення міжнародних відносин пройшло вже давно і протягом останніх двох десятиліть ці процеси лише поглиблювались, а реальні економічні та безпекові комплекси є настільки щільними, що на їх функціонування не справив значного впливу навіть розпад структури попередньої глобальної міжнародної системи.

На фоні цих успішних процесів формування регіональних міжнародних систем необхідно також звернути увагу на процеси зовнішнього формування регіонів і регіональних систем, як це наприклад було в випадку з ЦСЄ та США і в випадку із Центральною Азією та РФ і КНР (для формалізації останньої регіональної цілі навіть було створено ШОС, що і стало однією з побічних цілей функціонування цієї організації). Винятком із загальних процесів самоорганізації регіональних просторів стали Близький Схід та Африка. Причинами цього ми вважаємо в першому випадку цілеспрямовану діяльність центрів сили на недопущення консолідації близькосхідного регіону (ця активність на нашу думку в загальному вигляді відповідає концепції керованого хаосу Стівена Мана [7]), а в другому – відсутність функціональної обумовленості самоорганізації такого великого простору, особливо з огляду на тенденцію до звуження цієї функціональної обумовленості в міру збільшення компромісності міжнародних взаємодій із збільшенням числа учасників таких взаємодій.

Окрім вказаних вище загальновідомих факторів, що вплинули на розвиток регіонального рівня міжнародної системи, маємо звернути увагу на такі наскрізні тенденції міжнародної системи, як диференціація та універсалізація міжнародно-політичних процесів. Диференціація міжнародних відносин, що передбачає зростання згуртованості на мезорівні системи в формі виникнення окремих функціональних комплексів відносин, в постбіполярний відбувається доволі скоординовано в різних сферах, що за рахунок такого накладання різних функціональних комплексів (безпекових, економічних, екологічних, тощо) своїм наслідком має посилення внутрішньорегіональної мотивації міжнародних акторів для формалізації вказаних комплексів в рамках міжнародних інститутів. З іншого боку, не останню роль в такому процесі грає універсалізація. В загальному випадку цей процес передбачає тенденцію до формування системи глобального масштабу з високим рівнем внутрішньої згуртованості [8]. Такій системі притаманна висока інтенсивність взаємодії між усіма її елементами, однак в зв'язку з дією тенденцій універсалізації опосередкованим чином і на регіональному рівні, гомогенізація мезорівня міжнародної системи відбувається скоріше, аніж гомогенізація на глобальному рівні. При чому на нашу думку саме за рахунок процесів універсалізації виник спільний спектр викликів для груп регіональних держав, що і стало головним чинником синхронізації сферових процесів диференціації, про що мова йшла вище.

Ці дві тенденції накладаються на поживлення економічного розвитку регіональних систем, на процеси регіональної інтеграції та на формування регіонально окреслених комплексів загроз безпеці. Універсалізація спрощує процеси економічної інтеграції та дозволяє прискорити формування безпекових структур, необхідних для боротьби із загрозами безпеці та задля створення безпечного регіонального міжнародного середовища. Окрім того, накопичення значного досвіду регіональних проектів є корисним в тому плані, що

досвід одних регіонів часто апробується іншими, а налагодження тісних прикордонних економічних контактів сприяє створення транскордонних виробничих комплексів, що є економічно доцільним та раціональним процесом розвитку регіональних просторів. А це, по-суті, є вже наочним проявом диференціації, з чого можемо робити висновок про розмивання чіткої межі між цими тенденціями та про їх дуже тісне переплетення і взаємодоповнення.

Висновки. Спираючись на проведений вище аналіз, можемо констатувати наявність різних причин активізації формування регіональних міжнародних систем. Поряд із такими наочними факторами, як створення вакууму сили в регіонах та доцільність економічної кооперації, важливими стали процеси універсалізації та фрагментації, а також еволюція загроз регіональній безпеці в сторону зростання кількості загроз та закріплення за окремими регіонами певних комплексів загроз, що є актуальними для більшості держав регіону. Ці фактори взаємно переплітають, в результаті чого і виникають такі феномени, як регіоналізм, регіональна інтеграція та самоорганізація регіональних систем міжнародних відносин.

Список використаної літератури

1. Hettne B. Comparing Regionalisms: Implications for Global Development / Hettne B., Inotai A., Sunkel O. – New York : Palgrave Macmillan, 2001 – 326 p.
2. José Antonio Sanahuja. Del regionalismo abierto al regionalismo post-liberal. Crisis y cambio en la integración regional en América Latina y el Caribe / José Antonio Sanahuja // Anuario de la Integración de América Latina y el Gran Caribe – 2009 – № 7. – p. 11-55.
3. Kishore C. Dash. Regionalism in South Asia: Negotiating Cooperation, Institutional Structures / Kishore C. Dash – New York: Routledge, 2008 – 246 p.
4. Богатуров А. Д. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений / Богатуров А. Д., Косолапов Н. А., Хрусталева М. А. – М. : Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. – 384 с.
5. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник \ О. А. Коппель, Л. В. Губерський, В. А. Манжол та ін. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008 – 711 с.
6. Lysgard H. To be or not to be a Region – Is That the Mid-Nordic Question? / Lysgard H. // Nordisk Samhalls geografiskt Tidskrift – 1997 – № 25 – p. 24-38.
7. Стивен Манн. Теория хаоса и стратегическое мышление [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/mann.htm>.
8. Константинов В. Ю. Регионализм та регионалізація в міжнародних відносинах: монографія. / В. Ю. Константинов – К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. – 200 с.

THE FACTORS OF ACTIVIZATION OF REGIONAL INTERACTIONS IN INTERNATIONAL SYSTEM

Kovben M. M.

Post-graduate student at the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.
Scientific supervisor: Doctor of History, Professor Olena A. Koppel.

Abstract. *The reasons and factors of forming postbipolar regional international relations are being analyzed. The article researches into the problems of subjectivity transformation in the international system and the phenomena connected. The main reasons of development of regional international systems as autonomic macro political formations are determined. The article researches into connections between global and regional tendencies of international*

relations development, the influence of different international processes and economical determinants on structuring of states' connections on regional level.

Key words: *regional international system, development tendencies, regionalism, universalization.*

Referances

1. Hettne B. Comparing Regionalisms: Implications for Global Development / Hettne B., Inotai A., Sunkel O. – New York: Palgrave Macmillan, 2001 – 326 p.
2. José Antonio Sanahuja. Del regionalismo abierto al regionalismo post-liberal. Crisis y cambio en la integración regional en América Latina y el Caribe / José Antonio Sanahuja // Anuario de la Integración de América Latina y el Gran Caribe – 2009 – № 7. – p. 11-55.
3. Kishore C. Dash. Regionalism in South Asia: Negotiating Cooperation, Institutional Structures / Kishore C. Dash – New York : Routledge, 2008 – 246 p.
4. Bogaturov A. D. Ocherky' teory'y' y metodology'y polytycheskogo analiza mezhdunarodnykh otnosheny'j / Bogaturov A. D., Kosolapov N. A., Xrustalev M. A. – М. : Nauchno-obrazovatel'nyj forum po mezhdunarodnym otnosheny'yam, 2002. – 384 s.
5. Mizhnarodni systemy i global'ny'j rozvytok: pidruchnyk / O. A. Koppel', L. V. Gubers'ky'j, V. A. Manzhola ta in. – К. : Vydavnycho-poligrafichny'j centr «Kiyivs'kyj universitet», 2008 – 711 s.
6. Lysgard N. To be or not to be a Region – Is That the Mid-Nordic Question? / Lysgard N. // Nordisk Samhalls geografiskt Tidskrift – 1997 – № 25 – r. 24-38.
7. Stiven Mann. Teoriya хаosa i strategicheskoe mishleny'e [Electronic resource]. – Rezhym dostupu: <http://sp-kurdyumov.narod.ru/mann.htm>.
8. Konstantynov V.Yu. Regionalizm ta regionalizaciya v mizhnarodnyx vidnosynax: monografiya. / V. Yu. Konstanty'nov – К.: VPC «Kiyivs'ky'j universytet», 2006. – 200 s.

ФАКТОРЫ АКТИВИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОГО УРОВНЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ В МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЕ

Ковбень М. М.

Аспирант Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель: доктор исторических наук, профессор Коппель Е. А

Аннотация. *Анализируются причины и факторы развития постбиполярных региональных международных систем. В статье исследуются проблемы трансформации субъектности в международной системе и связанные с ними феномены. Определены основные причины развития региональных международных систем как автономных макрополитических образований. Исследуется взаимосвязь глобальных и региональных тенденций развития международных отношений, влияние разных международных процессов та экономических детерминант на структурирование взаимодействий государств на региональном уровне.*

Ключевые слова: *региональная международная система, тенденции развития, регионализм, универсализация.*